

## קנאה

קריאה לאקאניאנית בספרות נשית

דנה תור־זילברשטיין

רסלינג

# Jealousy, Femininity, Desire

## A Lacanian Reading

Dana Tor-Zilberstein

### Psychology and Psychoanalysis Series

Series Editors: Dr. Itzhak Benyamini and Idan Zivoni

Academic Board: Prof. Ed Greenstein, Prof. Rivka Feldhay, Dr. Yotam Hotam

Language Editor: Dikla Mark Oppenheimer

Graphic Design: Yael Nagar

Cover Design: As We Design

All Hebrew rights reserved by

© RESLING Publishing, 2024

Resling, Sderot Yehudit 35, Tel Aviv 6701637

[www.resling.co.il](http://www.resling.co.il)

Printed in Israel, 2024

הספר ראה אור באנגלית בהוצאת פלגרייב מקמילן, סדרת לאקאן

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע,  
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני,  
אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.  
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה  
אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

עריכת לשון: דקלה מארק אופנהיימר

סדר דפוס: יעל נגר

עיצוב עטיפה: As We Design

[www.resling.co.il](http://www.resling.co.il)

רסלינג, שדרות יהודית 35, תל אביב 6701637

נדפס בדפוס קורדובה בע"מ, חולון

© כל הזכויות שמורות להוצאת רסלינג

נדפס בישראל, 2024

## תוכן עניינים

פתח דבר / 9

תודות / 13

הקדמה / 15

1 **קנאות הדחף בהתפתחות הסובייקט / 23**

2 **הקנאה בשלב המראה וב'שעת היופי' של שייקספיר / 37**

3 **קנאה פאלית וקנאה נשית / 57**

4 **קנאה והזדהות: המקרה של דורה, המקרה של מארי והמקרה של**

**ההומוסקסואלית הצעירה / 73**

5 **קנאה ו-ravissement: מעבר לעקרון הכאב של לולו ו' שטיין / 93**

6 **'המאהב' של דיראס: קנאה כותבת אישה / 115**

נספח 1 **קנאה אצל גברים במקרים של פרויד: הנשיא שרבר והנס הקטן / 133**

נספח 2 **הקנאה מאריסטו ועד היום / 145**

מפתח שמות / 157

מפתח מושגים / 159

מפתח מושגים בלועזית / 165

## קנאה פאלית וקנאה נשית

### קנאה פאלית

אחת הארטיקולציות הראשונות של תסביך אדיפוס של פרויד מצויה במכתבו לוילהלם פליס (Fliess), שהיה חבר וקולגה שלו ואשר באמצעות ההתכתבות עימו ניהל פרויד את מה שהוא כינה "האנליזה העצמית שלי". כינוי זה גרם לרבים לחשוב שאכן ניתן לנהל "אנליזה עצמית", תוך שהם מתעלמים מכך שלפרויד היה בכל זאת אחר (פליס) שאליו הוא מיען את מכתביו ושביצע עימו את מחקריו הראשונים בפסיכואנליזה. ההתכתבות עם פליס סייעה לפרויד להגיע לאחת התגליות החשובות ביותר שלו. באחד ממכתביו תיאר פרויד את התסביך האדיפלי בהתבסס על ניסיונו האישי וכינה אותו "החוויה של חוסר אונים שמסופרת על ידי גבר קנאי".<sup>106</sup> תיאור זה של התסביך האדיפלי קושר את הקנאה עם

---

Sigmund Freud, *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess: 1887-1904*, trans. Jeffrey Moussaieff Masson, Cambridge, MA: Belknap Press of HUP, 1985, pp. 270-273, esp. 270

חויית חוסר האונים של הילד המבקש סיפוק מאימו והמעוניין להרוג את אביו עבור מטרה זו. על כן מקור הקנאה מצוי בצורך הבסיסי ביותר של הילד בתזונה ובפחד שיפסיקו לדאוג לו ולאהוב אותו.<sup>107</sup>

פרויד תיאר את תסביך אדיפוס כהתאהבות בהורה אחד וכרצון להרוג את השני, הממוקם במקום של יריב הסובייקט ואובייקט הקנאה. מבחינת פרויד, הוכחה לרלוונטיות של תסביך אדיפוס אצל נירוטים מצויה בעובדה שהמחזה אדיפוס המלך, שנכתב על ידי סופוקלס ביוון העתיקה ושממנו שאב פרויד את השם לרגשות איבה כלפי האב ואהבה כלפי האם של הבן, ממשיך לזעזע את הקהל גם בזמנים המודרניים, בהיותו נוגע באחת המשאלות החבויות והמודחקות ביותר של כל סובייקט.<sup>108</sup>

במקרה של הילד הקטן המצב האדיפלי די פשוט. ההיקשרות שלו לאם היא היקשרות לאחר המזין, נותן החיים, שהוא גם אובייקט האהבה הראשון שלו, טרם התגלית שלו לגבי ההבדל המיני. בשלב האדיפלי קנאת הילד מכוונת כלפי האב היריב, והיא מתפוגגת עם שקיעתו של תסביך אדיפוס. מצב אדיפלי זה שונה עבור ילדה קטנה, מכיוון שעבורה קשור הדבר לגילוי שאין לה פין, דרך הכרתה שלאימה גם אין פין.<sup>109</sup> בשלב הקדם

---

107. זיגמונד פרויד, שלוש מסות על התאוריה של המיניות (1905), תרגום: מנחם אלון, מרחביה: ספריית הפועלים, 1954, עמ' 63.

108. פרויד, פירוש החלום, עמ' 272-273.

109. זו טעות נפוצה להתייחס לתסביך אדיפוס של ילדה בשם תסביך אלקטרה, שם שטבע הפסיכואנליטיקאי קרל גוסטב יונג, מי שפיתח תאוריה פסיכואנליטית משלו השונה מזו של פרויד. פרויד רחה את המונח הזה ואת התאוריה של יונג על התפתחות המיניות, שכן, לדידו של פרויד, הוא יוצר הקבלה שוות ערך בין ההתפתחות המינית של שני המינים, ואילו פרויד סבר שישנה הבחנה מהותית ביניהם. Jean Laplanche and Jean-Bertrand Pontalis, *The Language of Psycho-Analysis*, trans. Donald Nicholson-Smith, London: Karnac Books and the Institute

אדיפלי שבו הילדה מחוברת וצמודה לחלוטין לאימה מאופיינת אהבתה כ"אהבה פאלית" לאם שיש לה (לכאורה) פאלוס.<sup>110</sup> כאשר הילדה מגלה שלאימה אין פין היא נתקלת בסירוס, והוא מוביל אותה לקנאת הפין המפורסמת של פרויד ולתחילת תסביך אדיפוס המתבטא בפנייה לאביה ובמשאלתה לאיבר הזכרי שהאם מנעה ממנה ושעכשיו היא מצפה לו מן האב. הסיטואציה הנשית חוזרת לתקנה, לפי פרויד, בשעה שתחת המשאלה לאיבר באה המשאלה לתינוק.<sup>111</sup> "קנאת פין", כפי שכינה פרויד את הקנאה של הבת בבן, עוררה בפרויד את החשד שהקנאה נפוצה יותר בקרב נשים. זה לא שהבן אינו חש קנאה, אבל לרגש הפרטיקולרי מאוד של קנאת פין, כפי שעלה מדברי המטופלות שלו, יש השפעות רבות יותר על מיניות האישה ועל חיי האהבה שלה.<sup>112</sup>

אפילו אם קנאת הפין ויתרה על האובייקט האמיתי שלה, אין היא חדלה להתקיים אלא ממשיכה לשרוד בתכונת האופי של הקנאה תוך כדי התקה קלה. ודאי שהקנאה אינה נחלתו הבלעדית של מין אחד והיא מתבססת על יסוד רחב יותר, אך אני סבור שבחיי הנפש של האישה היא ממלאת תפקיד הרבה יותר גדול, הואיל והיא שואבת חיזוק רק מתוך המעיין של קנאת הפין שהוסטה.<sup>113</sup>

of Psycho-Analysis, 1988, p. 126. לדעתי, קריאה מדוקדקת של המחזה "אלקטרה" של סופוקלס וגרסותיו השונות על ידי משוררים יוונים אחרים דווקא מגלה שלא בהכרח טעה יונג בהתייחסותו לתסביך האדיפוס של הילדה כשכינה אותו תסביך אלקטרה, מכיוון שאכן המחזה "אלקטרה" מציג תמונה שונה מזו של אדיפוס. עוד על המחזות שנכתבו על רצח האם של אלקטרה ראו Dana Tor, "The Oresteia and the Act of Revenge: of Desire and Jouissance", *PsyArt* 27 (2022): 58-73.

110. פרויד, "ההרצאה ה-33: הנשיות", עמ' 279.

111. שם, עמ' 280.

112. שם, 277-278.

113. זיגמונד פרויד, "כמה השלכות נפשיות של ההברל המיני האנטומי" (1925), בתוך: מיניות ואהבה, תרגום: דוד זינגר, תל אביב: עם עובד, 2002, עמ' 187-195, עמ' 191.

לעומת פרויד התייחס לאקאן לקנאת הפין כשם נוסף לתסביך הסירוס ואמר ש"אצל גברים ונשים [זה] אותו הדבר".<sup>114</sup> הסירוס אינו רק נחלת הגברים, וקנאת הפין אינה רק נחלת הנשים. מבחינה פסיכואנליטית הגברי והנשי (ראו הרחבה בהמשך) נוכחים שניהם אצל גברים ביולוגיים ואצל נשים ביולוגיות כאחד וכך גם הקנאה (הפאלית והנשית).

עבור פרויד, הפתרון עבור קנאת הפין של הבת, חוסר הסיפוק שלה ותסביך אדיפוס הוא הבאת ילדים לעולם. במהלך התקופה האדיפאלית הקנאה של הילדה ועוינותה כלפי האם מתגברות, הילדה מזדהה עם האם ומקנאה בה שיש לה את פאלוס האב לשחק איתו או שיש לה ילדים בתור פאלוס.<sup>115</sup> זאת ועוד, קנאת הפין מניעה את הליבירו של הילדה אל עבר אביה, לאחר שהוא נטש את אימה. האכזבה מכך שלאימה אין פין מובילה את הילדה להחליף אובייקטים, וההחלפה הזו דורשת הן אובדן והן הסכמה לאובדן. קנאת הפין מושכת את הילדה אל עבר אביה, אך באותו זמן היא גם רישום של הסירוס, דרך הייצוגים החדשים של הפאלוס שנוצרים, בין היתר, על ידי רישום החסר באיבר של האם. עם זאת, בעקבות לאקאן, אנו יודעים כי רישום זה נותר עם שארית, ועל כן נותרת גם קנאת פין הקושרת בין האיווי של האישה לאובייקט האבוד (פין האם) לסיפוק שהיא תמיד חסרה. האובייקט האבוד הוא זה שלעולם לא ימצא, אבל הוא גם זה שמאפשר לסובייקט להניע את הדחף שלו אל עבר אובייקט האיווי שלו.<sup>116</sup>

Jacques Lacan, *The Seminar, Book VIII: Transference* (1960-1961), .114  
trans. Bruce Fink, Cambridge, UK: Polity Press, 2015, p. 227

Miren Arambourou, "Arrêt sur image", dans: Chantal Maillet (ed.), .115  
*Che Vuoi? Series n. 6 Revue du Cercle Freudien*, Paris: L'Harmattan,  
.1996, pp. 71-91, esp. p. 82

Jacques Lacan, *The Seminar, Book VII: The Ethics of Psychoanalysis* .116  
(1969-1970), trans. Russel Grieg, New York and London: W. W.

אחת ההשלכות של קנאת הפין היא שעבור האישה השלב האדיפלי כולל כבר היפרדות מהאובייקט הראשוני שלה. קנאת הפין מכירה בסירוס, כיוון שהיא עוקבת אחרי הלוגיקה של "יש ו"אין", בהתאם למי ששייך או לא שייך לקבוצה שנתונה לסירוס על ידי האב. עניין זה היה רלוונטי בעיקר לתקופה שבה הייתה קבלה של שם האב, של החוק האבהי, שהוא גם חוק הסירוס. ואילו היום, לפי לאקאן, אנחנו כבר בעידן נשי, מכיוון שיותר ויותר סובייקטים בוחרים שלא להכפיף עצמם לחוק האב. עם זאת, יש להביא בחשבון שגם בעידן הנשי נותרו נורוטים, דהיינו כאלה הרושמים את הסירוס ומצייתים לחוק האב, אפילו אם זה באמצעות מרידה בו (כשהמרידה היא מתוך הכרה באב).

הסיבה שקנאת הפין קיימת הן אצל גברים והן אצל נשים היא שהפין והפאלוס אינם אותו הדבר. מונטרליי הזכירה ש"קנאת פין היא תמיד קנאה בפין אידיאלי"<sup>117</sup>, ואין לבלבל בין הפאלוס לפין. לגילוי על אודות החסר של האישה ישנן השלכות גם עבור הילד, המתבטאות בין היתר בשקיעתו של התסביך האדיפלי שלו מתוך פחד שיהיה מסורס כאימו.<sup>118</sup> לגבי הילדה ציינה מונטרליי כי זהו החסר של הכוח הפאלי של האב אשר גורם לאישה לפנטז להיות בעלת הפאלוס, כדי לכונן מחדש את אותו כוח אבוד ולעשותו אידיאלי.<sup>119</sup> לפיכך קנאת פין היא סוג אחד של קנאה המבוסס על סירוס, שכן הוא כבר מניח חסר בסובייקט. בעקבות מונטרליי

.Norton, 2007, p. 83

117. מצוטט מתוך Jean Chasseguet-Smirgel, *Female Sexuality: New*

*Psychoanalytic Views*, London: Routledge, 1992, p. 2

118. זיגמונד פרויד, "שקיעתו של התסביך האדיפלי" (1924), בתוך: תרבות, דת ויהדות: כתבים נבחרים כרך ה', תרגום: נועה קול ורחל בר חיים, תל אביב: רסלינג, 2008, עמ' 177-185, עמ' 179. להשלכות נוספות של קנאת הפין על הילד ראו נספח 1.

119. מישל מונטרלה, "מחקרים על הנשיות", מכאן – כתב עת לחקר הספרות

והתרבות היהודית והישראלית י' (2010): 287-306.



ואחרים אכנה את קנאת הפין כ"קנאה פאלית", שכן זוהי קנאה בפאלוס, בערך הסמלי שניתן לפין ולא בפין עצמו.

לראשונה הציג לאקאן את המושג "התענגות נשית" בתוך הסמינר ה־20: עוד והבחין בינה ובין התענגות פאלית. ההתענגות הפאלית פועלת על פי החוק של הסירוס שלפיו האדם המקנא מתאוה לאובייקט שיהיה תחליף לאובייקט האבוד. אציין שהמאפיין העיקרי של קנאה פאלית הוא שהקנאה הזו קיימת כשהאדם מכיר בסירוס, מזהה את ההבדל המיני ומכיר בקיומו של גוף שהוא אחר לעצמו. גוף זה תמיד יהיה גוף אישה. משכך הקנאה הפאלית נוכחת כשלאדם כבר יש גוף שלם, והיא מתרחשת מבחינה לוגית במהלך שלב המראה או אחריו.

דוגמה לקנאה פאלית ניתן למצוא בתחילת הנובלה שעת היופי, כשמארי מתלוננת על ה"חסר" שלה וטוענת ש"בהינתן יופי, או אפילו קסם אישי, שלעיתים קרובות מאוד יכול לשכנע את האחר שמדובר ביופי, (היא הייתה) יכולה לעמוד מול העולם, למרות העוני [שלה], היעדר החברים [שלה] או המעמד החברתי הנמוך [שלה]".<sup>120</sup> מארי בטוחה שכל מה שחסר לה כדי שתהיה שמחה הוא "יופי". היופי משמש לה כאובייקט פאלי, משהו ש"יש" אותו או ש"אין" אותו. מונטרליי הבהירה שכשמדברים על קנאת פין, מה שהאישה מקנאה בו הוא לא הפין עצמו, אלא ההטבות החברתיות והמעמדיות שמלוות את בעל הפאלוס.<sup>121</sup> משמעות הדבר היא שקנאה פאלית מבטאת תחושה של חסר, כפי שתיארה מארי. בקליניקה זוהי תלונה נפוצה למדי שניתן לשמוע מפי נשים: "חסר לי", "אין לי" – בנוגע לעבודה, למשכורת נמוכה או אפילו לבגדים. תחושת החסר הזו גורמת לסבל רב.

אחרי הוראתו של לאקאן ובעקבות פיתוחיו בנושא ההתענגות

.Shakespear, *Beauty's Hour*, p. 48. 120

Montrely, "La Jalousie: un branchement direct sur l'inconscient", p. 121

הנשית, ואף כפי שעולה משענת היופי, ניתן להבחין שהקנאה הפאלית אינה עומדת לברדה, אלא היא למעשה סוג של קנאה שמסתעף מתוך קנאה נשית, קמאית. בנובלה, אחרי שהגיבורה מקבלת את משאלתה והופכת ליפה, היא מחליטה לעזוב את בחיר ליבה, לכוון אותו אל בלה היפה שבה קינאה כל כך ולשבור לעצמה את הלב. אם היה מדובר רק בקנאה פאלית, הייתה מארי, גיבורת שעת היופי, בוחרת להישאר עם בחיר ליבה והייתה מרגישה מרוצה בחלקה, משום ש"יש לה" פרצוף יפה. היא לא הייתה בורחת ממה שהוא האיורי שלה (אולם יש לציין כי מכיוון שמדובר בדמות ספרותית ולא בשר ודם, ישנו ממד של ספקולציה). לפי קריאתי, הקנאה הנשית, שמקורותיה בשלב הקדם אדיפלי, גרמה למארי לוותר על בחיר ליבה ועל הפרסונה החדשה שלה. להלן אתאר כיצד באופן פרדוקסלי הקנאה הנשית עלולה לגרום לאישה להישאר בת זוגו של האיין.

### קנאה נשית

בהרצאת המבוא שלו על המיניות הנשית ניסה פרויד להתמודד עם "חידת הנשיות"<sup>122</sup> שם ובמאמריו האחרים על המיניות הנשית גילה והציג פרויד את השלב הקדם אדיפלי.<sup>123</sup> החשיבות שפרויד נתן לשלב הקדם אדיפלי אצל הנשים היא כה גדולה, עד כדי כך שהוא ויתר על האוניברסליות של הצהרותיו הקודמות שלפיהן השלב האדיפלי הוא גרעין הנוירוזה.<sup>124</sup> על פי פרויד, השלב הקדם אדיפלי מתרחש רק אצל נשים, שכן רק האישה נדרשת לשנות את האובייקט שלה מהאם לאב על מנת להיכנס לשלב האדיפלי. עם זאת, פרויד בעצמו הודה שנשיות וגבריות הן תכונות שיכולות

122. פרויד, "ההרצאה ה-33: נשיות", עמ' 268.

123. שם, עמ' 273.

124. פרויד, "על המיניות הנשית", עמ' 200.

להימצא בשני המינים, ושנשיות היא עמדה סובייקטיבית. עניין זה מעורר תהיות בנוגע למקורות הנשיות בהתפתחות המינית של גברים, הואיל וגם אם ישנו שלב קדם אדיפלי אצל גברים, להבדל האנטומי של הסובייקט ישנן השלכות על התוצאות של אותו שלב, ועדיין נותר לחקור מהן בדיוק ההשלכות האלו.

בשלב הקדם אדיפלי של המיניות הנשית האישה קשורה לאם, המספקת את כל צרכיה החיוניים, ואילו האב הוא פשוט "יריב בעייתי".<sup>125</sup> במהלך השלב הזה הליכידו של הבת מושקע באם, לפני שהיא מפנה אותו כלפי אביה, והוא כולל משאלות מיניות מוקדמות רבות ביחס לאם ומאופיין ב"הרחקה חסרת רחמים מאין כמוה".<sup>126</sup> סוף השלב הקדם אדיפלי מסומן בשנאה קשה כלפי האם, המיוצגת באמצעות טענות המכוונות כלפיה. אחת הטענות הנפוצות ביותר היא שהאם לא הניקה את הבת מספיק.<sup>127</sup> כאמור, פרויד סיפר שהטענה הזאת נשמעת גם במקרים שבהם המשיכה האם להניק את הילדה עד גיל שלוש או ארבע, ועל כן לטענה זו אין כל קשר למציאות אובייקטיבית.

לאחר שפרויד הראה שהעוינות של הבת כלפי האם נובעת מהשלב הקדם אדיפלי, הוא מנה את הגורמים המהווים את הסיבה של הפנייה מהאם אל עבר השלב האדיפלי: "ראשית יש להזכיר את הקנאה באנשים אחרים, באחים ובאחיות, ביריבים, שלצדם גם האב מוצא את מקומו. האהבה הילדית היא אהבה ללא גבולות – דורשת בלעדיות ואינה מסתפקת בחלקיות. המנגנון הנשי מתאפיין בכך שאותה אהבה היא בעצם חסרת תכלית, אינה ניתנת לסיפוק מלא, ומשום כך נגזר עליה להסתיים במפח־נפש ולפנות מקומה לגישה עוינת".<sup>128</sup>

.125. שם.

.126. שם, עמ' 201.

.127. שם, עמ' 206.

.128. שם, עמ' 204.

לפי פרויד, קנאה היא הסיבה שבגינה הבת מפנה את אהבתה מהאם לאב, לאחר שלא רוותה מאהבתה של אימה. מכך נובע שהשנאה של הילדה כלפי אימה בסוף השלב הקדם אדיפלי קשורה לאחת האטיולוגיות המשמעותיות של קנאה בילד צעיר, והיא מבוססת על הצורך הבלתי ניתן של הילד לסיפוק תזונתי. קנאה של התקופה הנשית היא מה שמסרב להיפרד מגוף האישה, מסרב לאבד את הקשר הפיזי האחרון של הילד אליו, דרך הפטמה והפה. מונטרליי כתבה שבאופן עמוק ופרוע ביותר של הקנאה, הסובייקט, הוריו ואחיו הם עדיין גוף אחד. ה"דימוי של הגוף", כפי שציטטה מונטרליי את המונח של הפסיכואנליטיקאית פרנסואה דלטו (Dolto), שנרכש לאט-לאט, הוא שיארגן את האיווי של הסובייקט וישא עימו את העקבה של ההזדהויות שלו עם בני המשפחה.<sup>129</sup>

כלומר, הקנאה הנשית מתקיימת טרום איווי וטרום נפרדות. ביחס לשלב הקדם אדיפלי הטעים פרויד ש"אותה תלות באם נושאת בחובה גם את הגרעין לפרנויה היותר מאוחרת של האישה",<sup>130</sup> הצהרה שביסס על המאמר "אנליזה של שיגעון קנאה" מאת הפסיכיאטרית האנליטיקאית רות מק בראונשווייג (Mack Brunswick), תלמידתו הקרובה, שבו דובר על הקיבעון של ילדה אל אחותה.<sup>131</sup> כך, בהערת שוליים קטנה, שייך פרויד את סוג הקנאה שכינה דלזיוניית אל התסביך הקדם אדיפלי והצביע על כך שישנו סוג של קנאה שנולד בשלב מוקדם זה.

אותה אהבה "חסרת גבולות" ש"אינה מסתפקת בחלקיות" נוסחה על ידי פרויד במאמר "על המיניות הנשית",<sup>132</sup> ובעקבותיה פיתח לאקאן את המושג "התענגות נשית", התענגות בלתי נסבלת שאין לה גבולות, הקיימת אצל גברים ואצל נשים, אולם לוגית

Montrleay, "La Jalousie", p. 28. 129

130. פרויד, "על המיניות הנשית", עמ' 201.

131. שם, הערת שוליים 1.

132. שם, עמ' 204.

מיוחסת לזו שאינה כפופה כולה לסירוס כביכול ולזו שבמשלב הסמלי־דמיוני "אין לה", קרי לאישה.

בתוך הסמינר ה־20: עוד ניסח לאקאן את ההתענגות הנשית כפיתוח של הגילויים של פרויד על המיניות הנשית. ההתענגות הנשית היא ההתענגות המינית של האישה שהולכת מעבר למה שמתרחש בזמן המשגל, כלומר מעבר להתענגות הנגרמת מהפין או מהפאלוס, כפי שנלמד מהמיתוס של טרזיאס. טרזיאס חי כמה שנים כאישה ועל כן קיים יחסי מין הן כגבר והן כאישה. הוא נשאל על ידי האלים מי נהנה יותר – הגבר או האישה? תשובתו לשאלה הייתה שהאישה, עשר פעמים יותר, פחות או יותר. על כן להתענגות הנשית אין גבול. היא יכולה להימשך עוד ועוד ועוד. לפי לאקאן, ההתענגות הזאת משרתת את הכלום ומגיעה לסובייקט כציווי של העל־אני: "התענג!"<sup>133</sup>

ההתענגות היא ההנאה של הגוף האחר, הגוף של האחר או הגוף של עצמך כאחר. ההתענגות הפאלית היא ההתענגות של האיבר הגברי, ההתענגות של המסמן, שעה שהעמדה הנשית היא להיות לא־כולה תחת ההתענגות הגברית, כלומר לא לחלוטין במסגרת התפקיד הפאלי ולא כפופה לחלוטין לחוק של האב.<sup>134</sup> אישה אינה כולה כפופה לחוק של האב, לחוק של האיווי ולפאלוס. נותרת שארית שלה שאינה מקבלת מענה בהתענגות הגברית, שארית שאינה מצליחה להכפיף את עצמה לחוק של האב, שאינה נכנסת לקבוצת האחים של "טוטם וטאבו" של פרויד. המיניות הנשית נמצאת בהתענגות אחרת, אשר אינה ניתנת לניסוח במילים ואינה מיוצגת במשמעות פאלית וחסרת גבול. זוהי "היבשת השחורה" של המיניות הנשית, לפי פרויד, והיא הולכת מעבר להיגיון ולסירוס.<sup>135</sup>

133. לאקאן, הסמינר ה־20: עוד, עמ' 9.

134. שם, עמ' 13.

135. זיגמונד פרויד, עכבה, סימפסום חזרדה (1926), תרגום: יאיר אור, תל אביב: רסלינג, 2003.

אולם עוד לפני שלאקאן הרחיב את התאוריה שלו על ההתענגות הנשית במסגרת הסמינר ה-20: עוד, תיארה מונטרליי בספרה הצל והשם את הארגון הנשי של הלא-מודע תחת הכותרת "מחקרים על נשיות". מונטרליי ביקרה ספר שנכתב על ידי קבוצה של פסיכואנליטיקאים בריטים והכריזה שהספר פתר את המחלוקת לגבי הליבידו הנשי בין פרויד שטען כי ישנו רק ליבידו אחד והוא גברי ובין האסכולה הבריטית של הפסיכואנליזה שטענה כי ישנו ליבידו אחד והוא נשי.<sup>136</sup> לפי מונטרליי, הליבידו והלא-מודע הנשי מורכבים משני ארגונים: פאלי וקונצנטרי (concentric), ולכן הן האסכולה הפרוידיאנית והן האסכולה הבריטית צדקו, וקיימים שני סוגי ליבידו: פאלי ונשי. מונטרליי שייכה את הארגון הקונצנטרי של הליבידו לתקופה של הנשיות המוקדמת, לשלב הקדם אדיפלי. לדבריה, "הגברים הם נשים כמו כולם". בהקשר זה מעניין לציין שכבר במאמר "על המיניות הנשית" של פרויד ישנה אינדיקציה לכך שקיימים שני ארגונים של הלא-מודע אצל הנשים, והם מתוארים כשני שלבים של המיניות הנשית, שלב אחד עם אופי גברי ושלב אחר עם אופי נשי.<sup>137</sup> שוב אוסיף שהארגונים האלה של הליבידו, הנשי והגברי, המכונים על ידי לאקאן "התענגות", נשית או פאלית, נוכחים שניהם הן אצל גברים והן אצל נשים. אולם לרוב ניתן להבחין בהם באופן הרבה יותר בולט אצל נשים, אשר לפי לאקאן ופרויד הן יותר קרובות ללא-מודע, יותר מיוחדות עימו. אעיר עוד שהארגון הנשי של הליבידו, שמונטרליי כינתה אותו קונצנטרי, דומה לפיתוח של לאקאן על אודות ההתענגות הנשית, שכן מדובר בליבידו מעגלי המאופיין בדממה ובתימהון, ובכלכלת הליבידו המעגלי אין ייצוג של הנפש.<sup>138</sup>

136. 60. *Montrely, L'ombre et le nom*, p. 60. מונטרלה, "מחקרים על הנשיות", עמ' 287-288.

137. מונטרלה, "מחקרים על הנשיות", עמ' 200.

138. *Montrely, L'ombre et le nom*, p. 71.

על פי פרויד, התנאי לייצוג הוא הרחקה. אם משהו לא מיוצג בנפש, זה אומר שהוא לא עבר את ההליך של ההרחקה, לא עבר סימבוליזציה עבור הסובייקט ולכן לא נותר כעקבת זיכרון, כייצוג נפשי.<sup>139</sup> הנשיות מאופיינת בכך שהיא אינה מיוצגת, ועל כן היא מגיחה בחזרה בחיים הממשיים של הסובייקט, כממשי, כחזרה שהיא בלתי מוסכרת, בלתי מסומנת, אשר גורמת סבל. מונטרליי קראה את עבודתיה של דיראס ומצאה שהן מייצגות את השקט המהפנט של הארגון הנשי הקונצנטרי, נושא שאחקור בפרקים הבאים.

בהתבסס על הגילויים של פרויד בנוגע לקנאה בשלב הקדם אדיפלי ועל הפיתוחים של מונטרליי ולאקאן בנוגע למיניות הנשית ולכלכלה הנשית של הליברדו, אני מבחינה בין הקנאה הפאלית לזו שמגיעה לפניה – קנאה נשית – מונח שבו השתמשה מונטרליי במאמרה על הקנאה.<sup>140</sup> הקנאה הנשית נובעת מאי־היכולת להיפרד מהאובייקט שנותן סיפוק, אובייקט שהוא גם אובייקט ההזדהות בשלב האדיפלי עבור הבת, קרי האם. בהיותה משויכת לארגון הנשי של הלא־מודע, קנאה נשית היא שקטה, כאוטית, קרובה לממשי הלאקאניאני – הממ(נ)שי. לקנאה הנשית טבע סאדו־מזוכיסטי, אגרסיבי, לפני התאוות הסובייקט בשלב המראה. היא שוכנת בנרקיסיזם הראשוני ובהתענגות האוטו־ארוטית של הגוף, לפני שהסובייקט יודע כיצד להבחין בין גופו שלו לזה של הדומה לו.

### קנאה נשית וראבאז'

במסגרת התגלית של השלב הקדם אדיפלי הדגיש פרויד ששורש היריבות בין האם לבת נמצא בשלב הזה ולא בתסביך אדיפוס. לאקאן כינה את היריבות הזו *ravage* (אסון, חורבן). לדבריו,

Freud, *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fleiss*, p. 139

.52

.Montrelay, "La Jalousie" 140

האישה מבססת את עצמה על כך שהיא "לא-כולה תחת הפונקציה הפאלית",<sup>141</sup> והליבידו שלה מכוון אל עבר התענגות אחרת שחיה בראבאז'. הקושי שיש לאישה עם אביה הוא משני להרס של הראבאז' הנובע ממערכת היחסים שלה עם אימה.<sup>142</sup> הראבאז', שמקורו בשלב הקדם אדיפלי, הוא טרום סירוס, כלומר שמטפורת האובדן והאיווי אינה פועלת בו, ולפיכך הוא נמצא מחוץ למשמעות, מחוץ למסמן, לפני שלב המראה.

לפי מונטרליי, הראבאז' הוא קרב של אי-הפרדה שקורעת וחונקת את האם והבת. הראבאז' קשור למערכת היחסים של אישה עם גופה, שהיא, כפי שתיארה מונטרליי, בר-בזמן "נרקסיסטית וארוטית". היא טומנת בחובה קנאה עצומה בגוף, שהוא בעת ובעונה אחת שלה ושל אחר לה. הגרעין שמרכיב את הראבאז' הוא קנאה נשית. בקנאה נשית הבת הקטנה מזדהה עם האם, שהיא אוכלת-כול עבור הבת, היא דס-דינג (das Ding), יצור מיתי שהוא בד בבד מאיים ומספק-כול. הגוף הנשי הוא האובייקט הלא מיוצג שהופך לשדה הקרב במערכת היחסים בין האם לבת, ולכן מונטרליי תיארה את האם והבת כלוחמות בקרב אין-סופי.<sup>143</sup> באופן אחר אפשר לתאר שהראבאז' הוא הקשר בין האם לבת המשתלשל כמו חרב מאיימת מעל הצוואר של שתיהן, מחכה לחסל את האחת או את האחרת, וכך יוצר קשר בלתי נפרד ביניהן.

הן קורעות אחת את השנייה, מלטפות אחת את השנייה, הורגות אחת את השנייה, מתעוררות לחיים, מתחילות מחדש, ללא יכולת להיפרד. או, אובייקט ההתענגות שלך, אני לא יכולה לצאת ממך, אני נחנקת, אני מתה לזה, אני קורעת אותך, אני הורגת אותך כדי לצאת. או שתגרשי אותי ואני אמות. אז את לא אוהבת אותי יותר.

141. לאקאן, הסמינר ה-20: עוד, עמ' 71-73.

142. Jacques Lacan, "L'etourdit", *Staferla*, p. 12. [staferla.free.fr/Lacan/L'etourdit.pdf](http://staferla.free.fr/Lacan/L'etourdit.pdf)

143. Montrelay, *L'ombre et le nom*, pp. 68, 153.



הו, למה עזבת אותי? האם שכחת שאיני יכולה לחיות אלא בתוך האינסוף של המתיקות שלך?<sup>144</sup>

הראבאז' שסובב סביב הקנאה הנשית הוא אוהב וקורע, חונק ומלטף ואינו יודע היפרדות. במצב זה הבת (הסובייקט) היא איננה סובייקט של עצמה, אלא של אימה. כל אישה תידרש להמציא את הפתרון הייחודי שלה לקנאה נשית ולראבאז' שחוזר בחיי האהבה שלה בדרכים שונות, שכן הוא תמיד לוקח אותה בחזרה למערכת היחסים הראשונית שלה עם אימה ולרגעים הראשונים של המיניות שלה. במילותיה של מונטרליי: "הבת תצטרך ליצור מהדמויות המבעיתות של התענגות האם את הנשיות שלה עצמה, נשיות שמהווה גבול לנשיות המפחידה של האם".<sup>145</sup>

בדרך כלל המפגש עם האישה האחרת, ביחס לגבר שמתעניין בה או ביחס לאובייקט איווי אחר של אותה אישה שהוא האובייקט של האיווי של הסובייקט, מעורר קנאה נשית. הקנאה באישה האחרת מביאה עימה רגשות הומוסקסואליים שחיים בראבאז' יחד עם רגשות של שנאה וקנאה באישה שהיא ב־כזמן את ולא את. הקנאה הזאת היא מה שמארי גאוור, גיבורת שעת היופי, לא יכלה לשאת.

לסיכום, הקנאה הפאלית ממוקמת בהתענגות הכפופה לסירוס והיא מצויה בלב התסביך האדיפלי. זוהי התצורה השנייה של קנאה שמראה את עצמה בהתפתחות הסובייקט דרך שלב המראה שבו הסובייקט כבר מזהה אחר. לעומתה, המקור של הקנאה הנשית נמצא בתסביך הקדם אדיפלי והוא טרום סירוס. קנאה נשית היא גם המרכיב העיקרי של ראבאז' הממוקם בתצורה הראשונית של הקנאה בחיי הסובייקט. שני סוגי הקנאה קיימים באותו הזמן בלא־מודע ואינם מבטלים זה את זה. הקנאה הפאלית אוגרת

144. שם, עמ' 153-154.

145. שם, עמ' 155.

## קנאה

בתוכה שאריות מהקנאה הנשית, והיא מעיין הסתעפות שלה.  
האישה היא לא כולה תחת ההתענגות הפאלית, וכך גם הקנאה  
אינה כולה קנאה פאלית.